
FÓRUM

Siposné Kecskeméthy Klára

Megemlékezés Tanárky Sándorról¹

DOI 10.17047/HADTUD.2017.27.1–2.192

A Magyar Hadtudományi Társaság az 1992. február 29-ei küldöttgyűlésén rangos tudományos díjat alapított, amellyel a hadtudományban élenjáró tagjainak munkásságát ismeri el. A díj *Tanárky Sándor* nevét viseli. Ebben az elismerésben megalapítása óta harminckét hadtudós részesült.

Tanárky Mihály Sándor (Bia, 1784 – Pest, 1839), a Magyar Tudós Társaság első katona tagja munkásságát Ács Tibor kitartó kutatómunkájának köszönhetően ismerjük.²

A Társaság 2014. február 6-án avatta fel Tanárky Sándor őrnagy emléktábláját a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Központi Könyvtárának bejáratánál, amelynek létesítését a Tanárky-díj 2011. évi kitüntettje, Király László kezdeményezte. Az emlékhely kialakítása azért volt nagy jelentőségű, mert az egykori hadtudós sírhelye a főváros XIX. századi területrendezése során elveszett, így máshol nem volt lehetőség a róla történő méltó megemlékezésre.

*

Tanárky Sándor 1784-ben Bián született, a helyi református lelkész fiaként. 1806. január 25-étől 1838. január 17-éig, 32 éven át szolgált a császári–királyi hadseregben. Kadétként elvégezte a bécsi bombászkarik két éves tüzérségi és mérnöki tanfolyamot. 1809 tavaszán összeállította a nemesi felkelés három gyalogsági szabályzatát. 1810 és 1812 között elvégezte Erdély és Bukovina határainak katonaföldrajzi leírását és a Bánság katonai felderítését. Csapattisztként számos hadjáratban tanúsított hősiesség magatartást. A minősítései szerint kiválóan képzett Tanárky különböző törzsek vezérkari tisztjeként vitézül és hősiességgel vett részt az 1809., az 1812., az 1813., az 1814. és az 1815. évi hadjáratokban.

Jól beszélt németül, latinul, olaszul, franciául, románul és horvátul, kitűnő volt az írás- és fogalmazási készsége. Kiemelkedő elméleti és gyakorlati ismeretekkel

1 A 2017. február 21-én Tanárky Sándor emléktáblájánál elhangzott ünnepi megemlékezés szerkesztett változata.

2 I. Ács Tibor: A reformkor hadikultúrájáról. A magyar hadügy és tudomány kérdéseiről. A Magyar Tudománytörténeti Intézet Tudományos Közleményei 40. Piliscsaba, 2005. p. 330

rendelkezett a tábori erődítéstanból, katonai felmérésből, trigonometriából, tüzérségi tudományokból, földrajzból és történelemből. A katonai szolgálatban megbízhatónak és szorgalmasnak bizonyult.³ A parancsnokai megítélése alapján jó erkölcsű, kissé visszahúzódó magatartású katona beosztottjaival szemben mindig szigorú és igazságos volt, amiért nagyon becsülték. Kiváló katonai teljesítménye alapján három ízben soron kívül lépett elő magasabb rendfokozatba.

1815-ben kinevezték a bécsújhelyi katonai akadémia tanárának, és még abban az évben részt vett Franciaország elfoglalt részeinek katonaföldrajzi felmérésben.

Katonai pályafutása utolsó négy évét őrnagyként a varasdi Szent György 6. határ-őrezredben teljesítette.

*

1825. november 3-án, a Pozsonyban ülésező országgyűlés kerületi ülésén szót kért Széchenyi István gróf, a 4. huszárezred századosa, aki birtokainak egyévi jövedelmét, 60 ezer forintot ajánlotta fel a Magyar Tudós Társaság megalapítására. Kezdeményezéséhez csatlakozott unokabátyja, Festetics László gróf is, aki a nádorhoz és a Rendekhez intézett 1826. június 27-i adománylevelében bejelentette, hogy a haza védelme érdekében, a Magyar Tudományos Akadémia keretében a hadtudomány fejlesztéséhez kíván hozzájárulni. Ez szerepel a Festetich gróf érdemeit méltató 1827. évi 19. törvénycikkelybe foglalva is az alábbiak szerint: „... a föllállítandó tudós társaság vagy magyar akadémia javára, névszerint az a mellett a katonai ismerettárgyakra berendezendő mennyiségteni osztály javadalmazására további 10,000 forintot ugyancsak pengő pénzben áldozott.”⁴

Az Akadémia 1825. november 3-i alapításától számítva csak két év múlva szentesítette a király a hazai nyelv művelésére föllállítandó tudós társaságról vagy magyar akadémiáról szóló 1827. évi XI. törvényt, amely szerint az akadémia feladata nemcsak a hazai nyelv terjesztése, hanem a tudományok és művészetek minden nemében leendő kiművelése is.⁵ A 19. század tudományos felfogása szerint, a matematikai elveken alapuló „hadi tudományokat” a megalakult Magyar Tudós Társaság a IV. (Matematikai) Osztály keretébe sorolta, mert az önálló hadtudományi osztály felállítása a politikai viszonyok miatt nem volt lehetséges.⁶

*

Az Akadémia VIII. nagygyűlésén tizenhárom neves tudós Tanárky Sándort javasolta munkássága alapján hadtudományi levelező tagnak a „... következő okoknál fogva:

3 Ács Tibor i. m. p. 176.

4 1827. évi XIX. törvénycikk Gróf Festetics Lászlónak két rendbeli ajánlata beczikkelyeztetnek. <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5098> (Megnyitva 2017. február 19.)

5 Az 1827. évi XI. törvénycikk a hazai nyelv művelésére föllállítandó tudós társaságról vagy magyar akadémiáról. <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5090> (Megnyitva 2017. február 19.)

6 Ács Tibor: Egy állandó bizottság születése, 1881–1883. <http://www.matud.iif.hu/2011/10/17.htm> (Megnyitva 2017. február 19.)

1. Ezen hadi munkát: A felkelt magyar nemesség gyalogságának hadi regulamentumai 1809. Ő dolgozta ki az Ország Nádora rendelkezéséből, ki mellett akkor szolgált.

2. Később a Németujhelyi katonai akadémiában két esztendeig professzor volt, s így bizonyos lehet a magyar akadémia előtt, hogy a katonai tudományokhoz alaposan ért.

3. Az akadémiának kevés tagja lévén még, eleibe kerülő hadi munkákról hivatalos véleményadáshoz, szükséges azok számát nevelni.

4. Tanult magyar katona tisztek iránt mutatott figyelem, több katona tisztet serkentene arra, hogy hadi tudományos munkák több nemében dolgozzanak s így a Ludoviceához kívántató magyar írárok szűkében ne legyenek.”⁷

*

Tanárky Sándor a Tudós Társaság 1838. november 19-ei kisgyűlésén gróf Teleki József elnök és gróf Széchenyi István alelnök jelenlétében mondta el *A hadtudományoknak az állodalmak, s különösen magyar hazánk fenntartására életbe ható fontosságáról* című akadémiai székfoglaló értekezését. Beszédét az alábbi mondatokkal kezdte: „Szokatlan hírt pendíték meg! A hadtudományok hasznairól akarok értekezni. Úgy akarom a hadtudományokat előállítani, mint a nemzeti élet fenntartásának leghatalmasabb eszközt; elhanyagolásukat, mint politikai halálra vezető legegyszerűbb utat.”⁸ Beszédét az alábbi gondolatokkal zárta: „... Addig is, Tekintetes Tudós Társaság! fogadd be kebledbe az eddig nálunk hontalan hadtudományokat, ápolj őket azon gyöngédséggel, melylyel a 'tudományok' más ágait ápolni szoktad!”⁹

*

Az akadémiai kisgyűlés 1839. január 7-ei ülésén Tanárky előadta a hadi műnyelv fejlesztése, a műszavak gyűjtése, válogatása, elfogadása, a hadtudományi műszótár szerkesztése, kiadása érdekében megfogalmazott programját. A szótár előkészítésében nyelvújítóként is jelentős teljesítmény fűződik nevéhez.

Szontagh Gusztáv, az akadémia rendes tagja, így emlékezett erre: „... S ím az academia megbízza őt egy hadtudományi műszótár szerkesztésével. Tanárky lelkesedéssel hozzá fog a készületekhez, rendszeresen, legnagyobb terjedelemben, a fegyver- és földszíntanokon kezdve; barátai megdöbbennek terve merészségén. »Vívjunk meg a lehetetlennek látszóval, hogy semmi lehető el ne mulasszunk vala« felelte. Buzgósága társaira ragad, lelkes együttműködéshez készülnek; de midőn már kiki a rá eső osztályrészt várná, az alatt Tanárky életneműje lassan és szomorún leereszté szövétnékét...”¹⁰

Napjainkban, amikor az Hadtudományi Lexikon újabb, bővített, átdolgozott kiadásának előkészítői munkálatai zajlanak, népes szerkesztő bizottság koordinálja a

7 Ács Tibor: A reformkor hadikultúrájáról... p. 177.

8 Tanárky Sándor: *A hadtudományoknak az állodalmak, s különösen magyar hazánk fenntartására életbe ható fontosságáról*. A Magyar Tudós Társaság Évkönyvei 5. kötet (1838–1840), Második Osztály. A Magyar Tudós Társaság értekezései 1838–1840. Mathematicai Osztály, pp. 226–240.

9 Tanárky Sándor: *A hadtudományoknak az állodalmak* i. m. p. 240.

10 Emlékbeszéd Tanárky Sándor Rt. felett Szontagh Gusztáv R. tagtól. p. 205. In: A Magyar Tudós Társaság évkönyvei 5. kötet (1838–1840), Buda, 1842. pp. 204–213.

nagyléptékű munkát. Annak tükrében értékelhetjük igazán Tanárky Sándornak a hadtudományi műszótár kiadására vonatkozó elképzelését, eltökéltségét, hogy a tervezett 4000-ból eddig 3230 kulcsszót gyűjtöttünk össze a kollégákkal.

*

Tanárky Sándor az Akadémia első hadtudományi rendes tagjaként és a magyar hadtudomány történetében fontos mérföldkövet jelentő székfoglaló értekezéséért mindenképpen megérdemli, hogy életműve ne merüljön a feledés homályába. Szontagh Gusztáv, a Magyar Tudós Társaság rendes tagja Tanárky Sándort búcsúztató beszédének záró sorait idézem a hadtudós elődünkről: „... *Emlegetve és halhatatlanítva, vagy nem, nevezve vagy elfeledve, mindegy: Ő Leonidas, Winkelried és Zrínyi nagy árnyaihoz csatlakozott. ... Tanárkynk sem húnyt el a becsület mezején; ő sem érhetette el mindazon nagyot és dicsőt, melyet akart: katonai és tudós pályáján ereje és érdeme kivívta neki a polczot, a hatáskört; de a hívtelen szerencse gátlá gyümölcsök aratásában. De elég, hogy a nagyot és a dicsőt akarta; hogy szíve utolsó dobbanásáig érte küzdeni meg nem szűnt, s pályafutását csak a sors akaszthatta meg! Hála és becsülés ezért emlékének! s hála és becsülés azon rendnek, mellynek társaságunknál első, érdemes képviselője volt!*”¹¹

*

A Magyar Hadtudományi Társaságot a hadtudomány művelésében élenjáró és iránta érdeklődő személyek 1990-ben alapították azzal a szándékkal, hogy összefogja e tudományterület szakembereinek tevékenységét. Célja a magyar hadtudomány fejlődésének elősegítése és a Magyar Tudományos Akadémia által 1883-ban létrehozott Hadtudományi Bizottság szellemi örökségének a felvállalása.

A hagyományőrzés része Tanárky Sándor örökségének a Magyar Hadtudományi Társaság által méltó tisztelettel történő gondozása és az emlékhelyén évről évre történő tiszteletadás.

11 Emlékbeszéd... p. 213.